

A Börzsöny természeti értékeinek és fejlesztési lehetőségeinek összefüggései

HAVEL ALEXANDRA^{1,2}, SALÁTA DÉNES¹, HALÁSZ GERGELY^{1,2}, OROSZ GYÖRGY¹, TORMÁNÉ KOVÁCS ESZTER^{1,2}

¹ Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem Környezettudományi Doktori Iskola,
2100 Gödöllő, Páter Károly utca 1.

² Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet, Természetvédelmi és Tájgazdálkodási Tanszék, 2100 Gödöllő, Páter Károly utca 1.

Email: alexandra.havel28@gmail.com

Kulcsszavak: Börzsöny hegység, interjúk készítése, természet, turizmus, helyi termékek és szolgáltatások, infrastruktúra fejlesztés

Összefoglalás: Természeti értékekben gazdag kistérségek fejlődésében nagy szerepe lehet annak, hogy a helyi érintettek mennyire tudnak ezekre az értékekre építeni a térség fejlesztése során. Cikkünk fő célkitűzése, hogy összegyűjtsük, a Börzsöny helyi érintett csoportjai milyen természeti értékeket és ezekre épülő fejlesztési lehetőségeket látnak a térségükben (a Börzsöny egészét, és égtájak szerinti négy alegységét tekintve). A Börzsöny hegység turisztikai, természetvédelmi és erdész szakembereivel, illetve polgármestereivel készítettünk félig strukturált interjúkat, amelyeket kvalitatív tartalomelemzéssel elemeztünk. Az interjúalanyok számos, a szűkebb környezetükre vonatkozó specifikus, illetve a Börzsöny egészét érintő általános, a természethez köthető értékeket említettek. A természeti és táji értékekre épülő fejlesztési lehetőségek közül is sok ötlet merült fel, amely a turizmushoz (pl. tanösvények, vízitúrák), helyi élelmiszer alapanyagok felhasználásához (pl. táji jellegű ételekre épülő gasztroturizmus) és infrastruktúra fejlesztéséhez (pl. kerékpárút-hálózat bővítése szervíz pontokkal) köthető. Eredményeink azt mutatták, hogy a Börzsönyben számos olyan kiaknázatlan természeti érték van, melyre lehet fejlesztést alapozni és infrastrukturálisan is vannak még kivitelezésre váró ötletek. Ezek egy része megjelenik már a térség fejlesztési terveiben is. Az infrastrukturális fejlesztések esetében azonban olyan fejlesztésre is van igény (pl. M2 út fejlesztése), amelyek ugyan a megközelíthetőségét javíthatják, de egyben a tömegturizmus térnyerésével járhatnak együtt, és ezáltal veszélyeztethetik a természeti értékek állapotát. A negatív hatások elkerülése érdekében ezeknek a fejlesztéseknek az átgondolását és a látogatómenedzsment kialakítását javasoljuk.

Bevezetés

A természet az emberek számára életteret és megélhetést biztosít, és a társadalom jelentős mértékben támaszkodik a természet erőforrásaira, emiatt érdekünk a természet állapotának fenntartható megőrzése hosszú távon (Kelemen és Pataki 2014). A vidéki térségek, tájak adják a természet megőrzésének, fenntartásának színtereit, melyek biodiverzitását az ott folyó gazdálkodási tevékenységek intenzitása és módja határozza meg (Filepné Kovács 2016, Arany et al. 2017).

A területfejlesztés kiindulási lépése a területi tőke felmérése, megismerése. Az OECD definíciójához (OECD 2001) hasonlóan határozta meg a területi tőke fogalmát

Rechnitzer és Smahó (2011) is. Szerintük a területi tőke olyan adottságok összessége, amelyek hely- vagy térség specifikusak, és egyben arra orientálják a fejlesztéspolitikát, hogy annak fókuszába a lokális értékek kerüljenek, azok folyamatos megújítására koncentráljanak (Rechnitzer és Smahó 2011). A területi tőke térségfejlesztésben betöltött szerepe abban nyilvánul meg, hogy ismeretében pontosabb képet kapunk egy térség állapotáról, fejlettségéről, a térségben bekövetkező (gazdasági, társadalmi) változások kiváltó okairól, folyamatokat elindító, mozgásban tartó tényezőiről. Ezáltal a beavatkozások is strukturáltabbak, célzottabbak lehetnek. A területi tőke egyik, relatíve könnyebben értelmezhető tőketípusa a természeti tőke (Orosz 2020).

A természeti tőkét Stimson et al. (2011) ökológiai tőkének nevezi. Oláh (2017) mindkét elnevezését használja. Az ökoszisztéma felépítésében biotikus és abiotikus tényezők is részt vesznek, így e tőketípus elnevezésére mind a természeti, mind az ökológiai kifejezés használható.

Egy adott térség természeti tőkéjének tekinthetjük mindazon természeti elemeket, jelenségeket, folyamatokat, melyek az ott élők, valamint az odalátogatók szükségleteit közvetlenül vagy közvetve kielégíthetik. Ebbe a megfogalmazásba beleérthetjük a tájat, a tájban meglévő teljes ökoszisztémát a maga sokféleségével (Orosz 2020; Orosz és Barcsi 2019). A természeti tőke fenntartása, rehabilitálása azért is fontos, mert a társadalom számára is hasznos ökoszisztéma-szolgáltatásokat nyújt. (Kovács et al. 2011, 2014). A természeti tőke, jelen esetben a Börzsönyi táj és az abban zajló folyamatok a helyi területfejlesztés alapját és egyben védendő helyi potenciálját is jelenti.

A fenntartható vidékfejlesztés egy komplex társadalmi, gazdasági, kulturális programon keresztül megvalósuló cél, amely a helyi érintettek (személyek, önkormányzatok, civil szervezetek, vállalkozók) aktív részvétele nélkül nem valósulhat meg (Kulcsár 1998; Farkas 2002). Egy adott térség szellemi, kulturális örökségének és táj karakterének a megóvásában, gondozásában és fenntartásában a helyi közösség részvétele alapvető fontosságú (Monspart-Molnár et al. 2015, Varga és Bajomi 2021).

A vidéki térségekben fontos jövedelemforrást biztosíthatnak a természeti és kulturális értékek felhasználásával előállított helyi termékek és szolgáltatások (Szöllősi et al. 2014). Azok a vidéki kistérségek sikeresek, amelyek felismerik a helyi erőforrásokat, ezeket innovatív ötletek alapján fenntartható módon kiaknázzák és hosszútávú együttműködésekkel alakítanak ki (Bálint et al. 2007). Az ökoszisztéma-szolgáltatások közül ebben a folyamatban az ellátó szolgáltatások kaptak hangsúlyos szerepet, hiszen könnyen birtokolható piaci javakká lehet őket alakítani (Kovács et al. 2014). A kulturális szolgáltatások olyan, nem anyagi jellegű szolgáltatások, amelyek a rekreációhoz, a spirituális feltöltődéshez, az esztétikai élményhez és a turizmus szelíd formáihoz kapcsolódnak (MEA 2005; Kovács et al. 2014). Az ökoszisztéma-szolgáltatások közül néhányat már alkalmaznak a vidékfejlesztési programok keretében. Ahogy nő a szerepe a tudatos vásárlásnak, a helyi termékeknek, a tájegységek egyedi termékeinek, élővilágának a társadalom számára, úgy kezdik el a helyi emberek újra tudatosan felhasználni a természet nyújtotta javakat, ökoszisztéma-szolgáltatásokat, építeni rájuk megélhetésük szempontjából, és segítik feldolgozással, infrastruktúra fejlesztéssel, programokkal, hogy az ökoszisztéma-szolgáltatásokat mások is igénybe vegyék). A

tanösvények, zöldsutak száma egyre növekszik, a gasztronómiai rendezvényekre, fesztiválokra, régi hagyományokon alapuló ünnepekre ellátogatók száma évről-évre egyre nő (Gonda et al. 2021). A vidékfejlesztési támogatásoknak köszönhetően egyre több településen alakítanak ki falusi vendéglátóhelyeket, szálláshelyeket, melyek a nyugalomra, tiszta levegőre, csendre vágyó emberek számára rekreációs lehetőséget nyújtanak (Szöllősi et al. 2014).

Anyag és módszer

Vizsgálati terület

A Börzsöny jelentős része 1978-tól már tájvédelmi körzet volt, és a Duna-Ipoly Nemzeti Park 1997-es megalakulásakor annak része lett (Füri 2019). A hegység a Natura 2000 hálózat része, kijelölésre került, mint különleges madárvédelmi terület (Börzsöny és Visegrádi-hegység, HUDI10002) és az élőhelyvédelmi irányelv szerint különleges természetmegőrzési terület is (Börzsöny, HUDI20008). Emellett a Pogány-Rózsás területe erdőrezervátum (Horváth és Bölöni 2002).

A Börzsöny az ország harmadik legmagasabb hegysége (Dövényi et al. 2010), szépségét a változatos felszín adja a meredeken kiemelkedő kalderával és a V alakú völgyekkel (Füri 2019). A Börzsöny mai vadregényességét annak köszönheti, hogy a hegység belsejében nincsenek települések. A keskeny nyomtávú erdei vasútvonalak főként a fakitermelési munkák megkönnyítése érdekében épültek ki, melyek közül több szárnyvonal ma is üzemel (Lengyel 2019).

A Börzsöny hegység három kistájra tagolódik: Központi-Börzsöny, Börzsönyi kis-medencék, Börzsönyi-peremhegység (Szeberényi 2019). Éghajlata hűvös-nedves, a hegység évi csapadékmennyiség 720-780 mm (Dövényi et al. 2010, Nagy L. 2019). A hegység alapköze meghatározza a vízháztartást és vízmegtartó képességet, emiatt természetes eredetű állóvizek nincsenek a hegységben, mesterséges tavak és természetes eredetű források, patakok jellemzik (Füri 2019).

A hegység szinte egésze erdős terület, melynek kezelője az Ipoly Erdő Zrt., illetve kisebb részben a magánerdő tulajdonosok (Kukely et al. 2021a). Az erdőgazdálkodással foglalkozó magánszemélyeknek, illetve szervezetnek természetkímélő erdőgazdálkodási módszereket kell alkalmazni (Ruff és Standovár 2019). Az erdők mellett jelentős mértékben megfigyelhetünk szántókat és gyümölcsösöket. A szőlővel borított területek aránya mára már megcsappant, mely a 19. században pusztító filoxéra járványnak köszönhető (Koczó 2013).

A Börzsöny nemcsak természetvédelmi és erdőgazdálkodási szempontból fontos, hanem turisztikailag is, hiszen változatos felszínformái több célcsoport számára nyújtanak aktív turisztikai kikapcsolódási lehetőséget, azonban a térségnek számos kiaknázatlan lehetősége van. A gyalogos természetjárás szempontjából a Börzsöny országos szintű desztinációnak minősül, a kerékpáros turizmus egy napos programra redu-

kálódik, hiszen az infrastruktúra és az ehhez kapcsolódó szolgáltatási rendszer nincsen kiépítve a hegység körül (Kukely et al. 2021b). A Magyar Turisztikai Ügynökség a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 - Turizmus 2.0 stratégiával összhangban 11 kiemelt turisztikai térséget jelölt ki, melyek között szerepel a Börzsöny is "Budapest környéke" néven (MTÜ 2021). A Börzsöny, emellett az Ipoly-völgye is vonzó az ide látogatók számára (Kukely et al. 2021a). Az Ipoly-völgyében és a Duna mellett elhelyezkedő településeken meghatározó kikapcsolódási forma a vízi turizmus, emellett kiemelhető még a városnéző körséta (pl. Zebegényben) (Kukely et al. 2021a). A Börzsöny természeti értékeit a 1. táblázatban gyűjtöttük össze (Kukely et al. 2021a, [http1](http://)).

1. táblázat. A Börzsöny természeti értékei és a természethez kötődő turisztikai attrakciói a szakirodalom alapján

Table 1. Natural values and nature-related tourist attractions of Börzsöny based on the literature

Mikrotérségek	Természeti értékek	Természeti értékekhez kötődő turisztikai attrakciók
Északi mikrotérség	Csarna-völgy, Kőkapu, Honti-szakadék, Csitári-forrás, Szondi-alagút, Szondi-empléfasor	Sisa Pista tanösvény, Betyárkút tanösvény, Apródok útja tanösvény, Kemencei erdei múzeumvasút, Szondi-kápolna, Csitári-kápolna
Keleti mikrotérség	Jenői-tó, Csóványos, Király-bérc, Csurgó-forrás	Gyadai tanösvény, Diósjenői tanösvény, Hangyavasút, Nógrádi vadaspark, Diósjenői erdei szabadidőpark, Katalinpusztai kirándulóközpont
Nyugati mikrotérség	Nagy-Koppány	Nagybörzsönyi kisvasút tanösvény, Strázsa-hegyi erdészeti tanösvény, Nagybörzsöny kisvasút, Nagybörzsönyi vízimalom, Csóványosi kilátó
Déli/Dunakanyar mikrotérség	Királyrét, Nagy-Hideghegy, Nagyirtáspuszta, Csattogó-völgy, Remetebarlang, Kopasz-hegy, Magas-Tax, Tar Péter-hegy, Hidegkúti-forrás, Bajdázói-tó	Királyréti tanösvény, Zebegényi körsétaút tanösvény, Törökmezői tanösvény, Gesztenyés tanösvény, Szokolya-Huta tanösvény, Királyréti Erdei Vasút, Várhegy-kilátó, Kós Károly-kilátó, Hiúz ház erdei iskola és látogatóközpont, Királyréti hajtánypálya, Királyréti kirándulóközpont, Julianuskilátó, Törökmező kalandpark, Törökmező állatpark

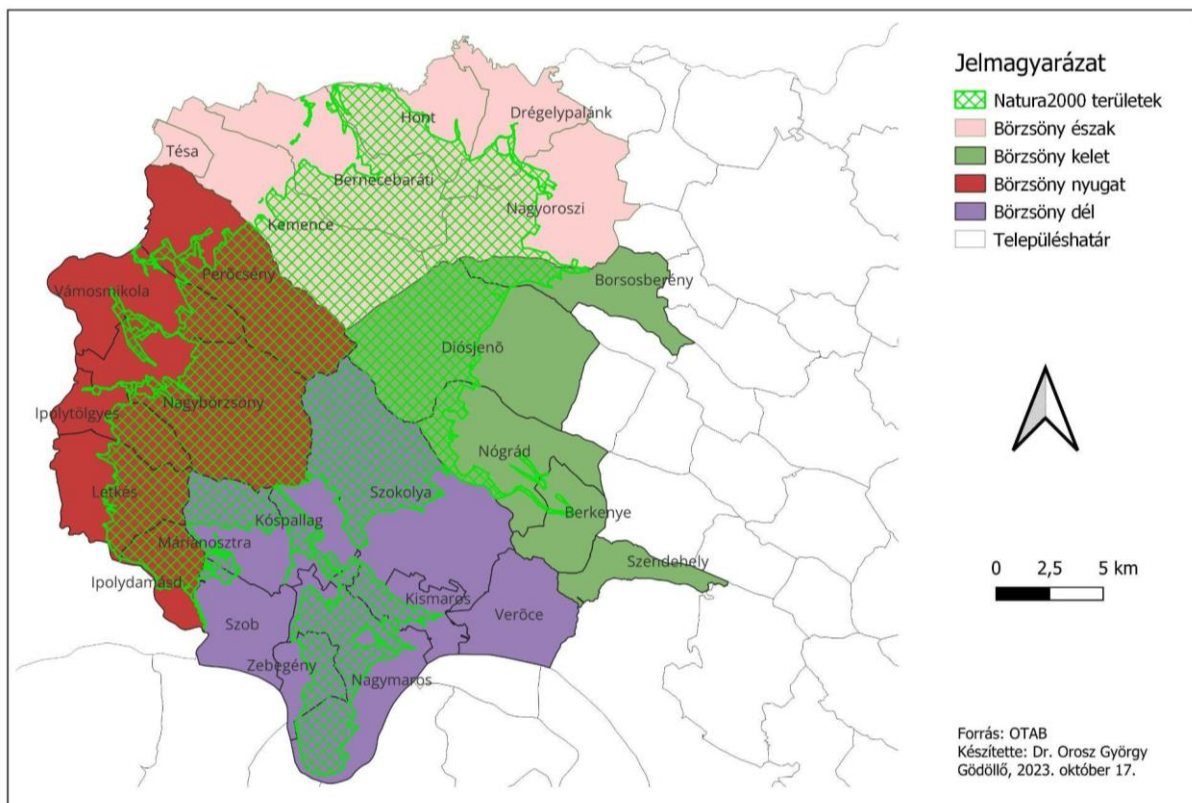
Vizsgálati terület felosztása a fejlesztések szempontjából

A Börzsönyt, mint hegységet és mint fejlesztési térséget bizonyos szempontokból (pl. egységes kerékpárút-hálózat a hegység körül) egy tömbként kezeljük, azonban mindenképpen szükséges felbontani a nagy egységet négy kisebb mikrotérségre. A mikrotérségek meghatározását a közös társadalmi-gazdasági múlt, a térségi összetartozás, a turisztikai jellemzők és az eltérő fejlettségi szempontok figyelembevételével alakítottuk ki. A felosztott egységeket a négy égtáj nevével különböztetjük meg egymástól az alábbi települési besorolással (1. ábra):

1. Észak (Tésa, Kemence, Bernecebaráti, Hont, Drégelypalánk, Nagyoroszi);
2. Kelet (Borsosberény, Diósjenő, Nógrád, Berkenye, Szendehegy);

3. Nyugat (Ipolydamásd, Letkés, Ipolytölgyes, Nagybörzsöny, Vámosmikola, Perőcsény);
4. Dél/Dunakanyar (Kismaros, Nagymaros, Verőce, Zebegény, Szob, Kóspallag, Márianosztra, Szokolya).

A felosztás déli része a Dunakanyart és a három kismedencében található települését (Kóspallag, Márianosztra, Szokolya) foglalja magában, ez a turisztikai fejlesztések koncentrációja (429/2020. Korm. rendelet, MTÜ 2021) miatt is egy egységnek tekinthető, sőt a sváb összetartás is erősíti ezt az elképzelést (Koczó 2013). Az északi részen elhelyezkedő települések lehatárolásában szerepet játszott az egykori katonai terület, amely miatt a Börzsöny északi része 1991-ig nem volt látogatható Nagyoroszitól egészen Szobig (Kertész 2019). Az északi rész elérhetőségét nagyban befolyásolta a keleti oldalon kialakított vasút nyomvonala, amely elérhetővé tette a keleti és északi rész településeit. A nyugati oldal településeinek lehatárolásánál földrajzi szempontokat vettünk figyelembe, ugyanis ezen az oldalon a települések inkább az Ipolyhoz vannak közelebb, mint a Börzsönyhöz. A terület földrajzi elnevezése is Alsó-Ipoly-völgy (Csorba 2021).

1. ábra. A kutatott települések égtáji felosztása és a védett területek

Figure 1. Geographical distribution of the surveyed settlements and protected areas

Az adatgyűjtés és adatfeldolgozás módszertana

Kutatásunk során a Börzsöny közvetlen közelében elhelyezkedő települések polgármestereivel (12 fő), illetve természetvédelemmel (2 fő), turisztikával (2 fő) és erdőgazdálkodással (2 fő) foglalkozó helyi szakemberekkel készítettünk interjút, összesen 18 fővel. A félig strukturált interjúk (Newing et al. 2011) 2020 nyarán és őszén készültek a járvány idején, átlagosan 1,5-2 órás időtartamban. Az interjúfonal elkészítése során figyelembe vettük és alkalmaztuk Héra és Ligeti (2010) iránymutatásait. Az interjú négy részből állt: 1) látogatási szokások, 2) táj és természet állapota, helyi termékek, ökoszisztéma-szolgáltatások, 3) hiányosságok, fejlesztési lehetőségek, 4) demográfiai adatok. Ebben a cikkben a 2) és a 3) rész elemzésére és kifejtésére fektetünk hangsúlyt.

Az interjúkat diktafon segítségével rögzítettük, majd szó szerinti leiratokat készítettünk. Kvalitatív tartalomelemzéssel elemeztük a leiratokat (Patton 2002). Cikkünkben két fő kérdésre keressük a választ: 1) Milyen természeti értékek találhatóak a Börzsönyben, amit a helyiek értéknek tartanak? 2) Milyen fejlesztésekre lenne szüksége a településeknek, amely természeti értékekre alapoz, és fellendítené a Börzsöny turizmusát, emellett munkát ad a térség lakosainak? A kérdésekhez kapcsolódó előzetesen meghatározott kódok alapján kódoltuk a szövegeket a QCMap szoftver (<https://www.qcmap.org/ui/en/home>) segítségével. Ezután egy Excel táblában külön kigyűjtöttük a természeti értékekre és fejlesztési lehetőségekre vonatkozó idézeteket, szövegrészeket és ezek szolgálták az összefoglalás alapjául. A cikkben található idézeteket többféle rövidítéssel és egy szám megadásával jelöltük attól függően, mely társadalmi csoportot képviselik (P-polgármester, E-erdész, TU-turisztikai szakember, TV-természetvédelmi szakember, pl. TU1, P1, TV1, E1) jelöltük az anonimitás megőrzése végett.

Eredmények

Az általunk előzetesen kialakított négyes felosztást az interjúk során a megkérdezett polgármesterek és turisztikai szakemberek is mind igazolták. Többségük a saját kis mikrotérségében gondolkodik, azonban több esetben megfogalmazódott, hogy a fejlesztések szempontjából a Börzsönnyt nem szabadna szétszabdalni, a hegységre egy egységként kellene fejlesztési koncepciót kidolgozni pl. *“a régiós fejlesztés az tulajdonképpen nemcsak a megyehatár, hanem a régióhatár, és kettészeli a Börzsönnyt, és ez egy agyrém. Tehát a Börzsöny, mint természetes egység, vulkáni hegység, körben vannak a települések, de minden település határa a hegyre fut ki, minden település életének szerves része a hegy és minden, amit a hegy ad, a hegynek minden velejárója, és szerintem ez annyira hozza magával azt a természetes régiófelosztást vagy térségfelosztást, hogy a Börzsönnyt, mint egységet próbáljuk már meg nézni.”* (TU1) *“Egyben hiszek, előbb vagy utóbb ennek a Börzsönynek muszáj, hogy egy egysége legyen, tehát, hogy ezt kellene egy kezelő szervezetnek <gondozni>. Nem tudom úgy elképzelni 20 év múlva is a Börzsönnyt, mint most, mi egyszerűen összetartozunk. Tehát én olyan turisztikai fejlesztéseket tudnék elképzelni, ami szervesen összekapcsolódik, amiben egymásra építünk programokban, helyszínekben, szolgáltatók egymással együttműködnek, együtt*

valósítunk meg fejlesztéseket, tehát nekem ez így a jövőképemben ez lenne benne, ami most még nem működik.” (TU2)

Cikkünkben a térség fejlesztését a természeti értékek meglétére alapozva vizsgáljuk, ezért az interjúkból először azokat a természeti és természethez kötődő értékeket gyűjtöttük össze, amelyeket az interjúalanyok megneveztek. Az értékeket két kategóriába soroltuk be: 1. természeti értékek, 2. közös, természethez köthető értékek (2. táblázat). Az 2. táblázatból jól látszik, hogy minden térségnek megvan a maga természeti értékgyűjteménye, amit a helyiek természeti értéknek tartanak (pl. tavak, források, fasorok).

2. táblázat. A Börzsöny természeti és természethez kötődő értékei a megkérdezett interjúalanyok válaszai alapján (saját szerkesztés)

Table 2. Natural and nature-related values of Börzsöny based on the answers of the interviewed interviewees (own editing)

A Börzsöny részei (oda tartozó települések)	Természeti értékek	Közös, természethez köthető értékek
Észak (Tésa, Kemence, Bernecebaráti, Hont, Drégelypalánk, Nagyoroszi)	<ul style="list-style-type: none"> • Kemencei-völgy, • Csarna-völgy, • Bernecei-völgy, • Ipoly, • Ipoly-part, • Királyháza, • bronzkori földvárak, • Szondi hársfasor, • Honti-szakadék, • Tsitári-völgy, • Tsitári-forrás, • Kozarek-tó, • Honti égeres, 	<ul style="list-style-type: none"> • legnagyobb természeti érték az élő rendszer, • érintetlen természet, • domborzati jellemzők: <ul style="list-style-type: none"> ○ sziklakibúvások, ○ szűk völgyek, ○ meredek hegyoldalak, ○ keskeny hegygerincek, • élőhelyek: <ul style="list-style-type: none"> ○ vadregényes erdőtáj, ○ különféle erdőtársulások, ○ kisvizes élőhelyek, ○ források, átfolyó patakok,
Kelet (Borsosberény, Diósjenő, Nógrád, Berkenye, Szendehegy)	<ul style="list-style-type: none"> • Nógrádi-tó, • Diósjenői-tó, • Margit-forrás, • Csurgó-forrás, • Sóskút, 	<ul style="list-style-type: none"> • élővilág: <ul style="list-style-type: none"> ○ fafajok, ○ vadvilág, ○ védett, ritka növényfajok, ○ halfauna, ○ foltos szalamandra, ○ gyógynövények, ○ gombák,
Nyugat (Ipolydamásd, Letkés, Ipolytölgyes, Nagyborzsöny, Vámosmikola, Perőcsény)	<ul style="list-style-type: none"> • Ipoly, • Ipoly-part, 	<ul style="list-style-type: none"> • egyéb, természethez köthető értékek: <ul style="list-style-type: none"> ○ madárcsicsergés, ○ geológiai érdekesség, ○ tiszta levegő, ○ talaj, ○ víz
Dél/Dunakanyar (Kismaros, Nagymaros, Verőce, Zebegény, Szob, Kóspallag, Márianosztra, Szokolya)	<ul style="list-style-type: none"> • szelídgesztenyés Nagymaroson, • szokolyai nagy hársfa és környezete, 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Bajdázói-tó, • Bajdázói bánya, • Tűzoltófa és látképe, • Képesfa, • Börzsönyliget, • homokszigetek Nagymarosnál, • Duna-part, • Dunakanyar, • Morgó patak 	
--	---	--

Azokat a természethez köthető értékeket, amelyeket különböző megnevezéssel említettek és a Börzsöny minden részén megtalálhatóak, egy közös kategóriába soroltuk attól függetlenül, hogy nem került említésre konkrétan mindenhol. A közös természethez köthető értékek kategóriában élő és élettelen környezeti elemeket soroltak fel interjúalanyaink (pl. források, érintetlen természet, gyógynövények, tiszta levegő stb.).

A természeti értékek összegyűjtése fontos volt, hiszen az 2., 3. és 4. ábra fejlesztési lehetőségei a meglévő természeti értékekre építenek. A fejlesztési javaslatokat 3 különböző ábrában jelenítjük meg, ahol minden esetben megjelennek a mikrotérségek fejlesztési javaslatai és azok az ötletek is, melyeket az egész Börzsöny területén lehetne alkalmazni. Az ábrák 3 kategóriája a következő: 2. természeti és táji érték bemutatását szolgáló és természeti értékekre épülő turisztikai fejlesztési ötletek; 3. helyi élelmiszer alapanyagokra építő fejlesztési ötletek és gasztroturizmus; 4. egyéb infrastrukturális fejlesztések. A fejlesztési javaslatokat területi bontásban részletezzük, az interjúalanyok idézeteivel illusztráljuk. Az ábrákban piros betűszínnel jelöltük azokat a fejlesztési célokat, melyek károsak lehetnek a természetre, amellet, hogy lenne pozitív hatásuk is a térségben.

Északi mikrotérség

A szakrális emlékek és azokhoz köthető történetek jelentősége nem csekély a térségben, hiszen kegyhely és csodatevő forrás is található itt. A helyiek szerint fontos lenne felgyűjteni a települések idős lakosaitól a természetben található szakrális emlékek történeteit, és ezeket egy vezetett túra keretében bemutatni az érdeklődőknek, vagy ki táblázni és kisebb zarándok útvonalakat létrehozni ezek felfűzésével. *“Ami még érdekes itt a palóc vidék szélén: a szakrális emlékek, ezek a keresztek és főleg az azokhoz fűződő történetek lennének lényegesek, aminek szerintem egy picit megcsúsztunk a megőrzésével, de még lehetne vele valamit kezdeni. Ezek, amik ilyen fontos elemei lehetnek a tájnak is, meg az embereknek, meg hát bármiféle emberi közösségnek vagy továbblépésnek is, fejlesztések terén is.”* (P2)

A térség egyik konfliktusos pontja az egykori tó rehabilitációja, vagyis annak hiánya. Bernecebaráti és Kemence között volt egykor egy tó, melynek gátját megrongálta egy árvíz, a gátat rendbe hozták, azonban a tó rehabilitációja elmaradt, mely így ter-

mészetes vizes élőhelyként funkcionál. A települések vezetői szeretnék, ha a tó helyreállítása megtörténne és újból horgásztóként tudnák használni a helyiek és a turisták a tavat, és ez is egy turisztikai attrakció lenne a térségben. A természetvédelmi szakemberek azonban nem értenek egyet ezzel az elképzeléssel, mert attól tartanak, hogy a turisták számának növekedése terhelést jelentene a természeti értékekre. *“1999-ben volt itt egy nagy árvíz, és ez a patakunkat egy kicsit átrendezte. Volt itt egy tó, annak a gátja is átszakadt, a gát helyre lett hozva, de a tó nem lett rehabilitálva. Én úgy gondolom, hogy ez a tó is egy természeti érték és jó lenne ezt megcsinálni, ennek több akadálya is van. Itt a két település, a tónak kb. fele-fele arányban osztozik a területen, ha fel lenne töltve, akkor szerintem azért a turizmusnak adna egy újabb löketet.”* (P6)

A térség vezetőinek hosszútávú célja, hogy a jelenleg meglévő attrakciókat és az újak kialakítását úgy valósítsák meg, hogy az ide érkező turisták több napot is el tudjanak tölteni a térségben. Fontos lenne a településeknek együttműködniük, hogy többnapos programcsomagokat tudjanak ajánlani az ide érkezőknek. *“Ha a természeti értékeket bemutató attrakciók számát tudnánk növelni, akkor ezáltal a látogatóknak nemcsak ilyen fél vagy egynapos program lehetne, mert szépen meg jól hangzik, hogy egy héten át mindenki járja a Börzsöny különböző turistaútvonalait, de én azt gondolom ilyen töményen még az igazi bakancsos turistáknak is sok lenne 7 nap, nem beszélve arról, hogyha valaki gyerekes családként érkezik ide. Ha itt kellőképpen lenne egy-egy kilátó, egy-egy tó, a vízi kikapcsolódás, ugye strand van. Élmenyöölgy megvalósítása, lovascentrum létrehozása, szállás, lovaglás.”* (E1)

Az északi települések közül több is az Ipoly mellett található, természetesen a helyiekben itt is felmerült az ötlet, hogy kenutúrákat lehetne szervezni a folyón. Emellett különböző agrárvállalkozások lehetősége is megfogalmazódott, mely alapvetően az állattartás bemutatására, egy mini állatparkra építene, ahol a kisgyermekes családok tudnának háziállatokat megnézni, simogatni.

Keleti mikrotérség

A keleti részen több olyan ötlet felmerült, melyek megvalósítás alatt állnak vagy a köz-eljövőben próbálják azokat megvalósítani (pl. információs táblák és ismeretterjesztő ösvény kialakítása a Nógrádi vár és a tó körül). *“Gondolkozunk ilyen tanösvény kialakításon a vár körül, szeretnénk, hogy körbejárható, körbesétálható legyen a vár egy ilyen tanösvényen. Most úgy néz ki, hogy sikerül majd idén megvalósítani a várra felvezető út mellett egy ilyen ismertető táblákkal tűzdelt, 6 stációból álló tájékoztatót kihelyezni, ami szerintem egy első lépése lehet annak, hogy majd körbejárható legyen. Illetve van nekünk a víztározónk, a tó, ahol sikerült idén a járdaépítést befejezni, tehát most kulturáltan körbesétálható a tó is. Én ott is gondoltam információs táblákat elhelyezni az élővilágról, tájékoztató adatokkal, ez nem túl nagy beruházással a köz-eljövőben elkészülhet.”* (P1)

Jó gyakorlatként lehet megemlíteni Diósjenő település elképzelését, miszerint egy szabaduló szoba sémájára szeretnének létrehozni egy falusétát, amelynek során rejtvényeket kell megoldani a település kulturális és természeti értékeit bejárva. *“...kialakulóban van civil kezdeményezésre egy úgynevezett szabadulószoza játék. Ezt most képletes*

értelemben értse, mert itt szobáról szó sincs, olyan játékos feladvány, amire felfűzve a falu lát-
nivalóit, két-három-négy órás elfoglaltságot ad kisebb csoportoknak, mert játszani mindenki
szeret. Ha ebbe be tudjuk azt vonni, hogy megnézi a templomainkat, az emlékműveinket, a zsidó
temetőt, a természeti értékeket, a tavat stb., akkor időt tölt itt. Akkor sokkal valószínűbb, hogy
egy hétvégére jönne, mintsem, hogy ugye reggel jön, délután elhúz.” (P8)

2. ábra. Természeti és táji érték bemutatását szolgáló és természeti értékekre épülő turisztikai fejlesztési
ötletek

Figure 2. Tourism development ideas to showcase and build on natural and landscape assets

	<u>Észak:</u>	
	<ul style="list-style-type: none"> • erdőben található szakrális helyek és azokhoz fűződő emlékek bemutatása, • horgászto turisztikai célú rehabilitációja, • kilátóhely, pihenőhely létrehozása az erdőben, • élményvölgy megvalósítása • lovas centrum létrehozása • kenutúrák az Ipolyon, • állattartás bemutatása, simogató 	
<u>Nyugat:</u>	<u>Közös:</u>	<u>Kelet:</u>
<ul style="list-style-type: none"> • vízi turizmus beindítása, • kenutúrák az Ipolyon, • horgászat az Ipolyon, • lovasturizmus kialakítása 	<ul style="list-style-type: none"> • tematikus turisztikai útvonalak kialakítása • tanösvények, túrakörök, éjszakai túraútvonalak kialakítása, • túraútvonalak karbantartásával foglalkozó szervezetek létrehozása, • túravezetés, természeti foglalkozások tartása 	<ul style="list-style-type: none"> • a vár és a tó körül sétaút kialakítása, • szabaduló szoba sémájára egy falutúra kialakítása
	<u>Dél:</u>	
	<ul style="list-style-type: none"> • falu körüli sétaút kialakítása, • gyógynövény kert sétákkal, • geológiai bemutató hely a felhagyott bányákban, • lovasturizmus kialakítása, fejlesztése 	

Nyugati mikrotérség

A nyugati részen, amely az Alsó-Ipoly-mente földrajzi névre hallgat, a települések többsége az Ipoly partján helyezkedik el, de van olyan község is, mely közvetlenül a Börzsöny lábánál található. Az Ipoly közelségének köszönhetően a helyiek szerint a vízi turizmust kellene itt erősíteni és annak természeti értékeit és élővilágát bemutatni. Az Ipoly-mentén már próbálkoznak ilyen turisztikai szolgáltatás kialakításával, de még vannak nehézségek. *“Az Ipolyon próbáljuk a vízi turizmust beindítani, elindítani, egy-két önkormányzattal közrefogva, kicsit nyögvenyelősen megy a dolog. Egy-két település már benne van eszközökkel, tehát nagyon jól állnak a dologgal, csak a marketinggel megy a kínlás.”* (P3)

Az Ipoly hajózhatóságának problémája egy hosszú évtizedekre visszanyúló határon átnyúló megoldatlan ügy, azonban a vízi sportok - a kajak, kenu - kezdenek népszerűek lenni itt is. Több pályázat is épül a vízi turizmus élénkítésére, és a helyiek is meglátták benne a potenciált. *“Nem tudom mennyire indulnak be az ipolyi kenuutúrák, de talán ebből is lesz valami. Volt Balassagyarmat térségének egy ilyen pályázata, ami erre épült, hogy itt az Ipolyon végig lehet majd kenukkal menni.”* (TU2) *“Most az utóbbi időben már ugye időzójelben az Ipoly hajózhatósága miatt egyre több a vízi turista is. Tehát kenukkal többször is találkozunk.”* (P9)

Sokan horgásznak már most is az Ipolyon, de ennek infrastruktúráját lehet még tovább fejleszteni, a népszerűsítés érdekében javasoljuk a horgászversenyek szervezését. *“Elképesztő, amikor meghallom, hogy horgászni Budapestről is jönnek. Szerintem nekünk helyieknek lila gőzünk nincs, hogy milyen halfajok vannak itt, vagy mikor érdemes horgászni, nincsen horgásztavunk, de tényleg jönnek az Ipolyra és horgásznak”* (TU2) *“Akik ide jönnek nyáron, azok ezeket a természeti adottságokat használják ki, vagy pecáznizni mennek az Ipolyra, Nagybörzsönybe vagy túráznak.”* (P6)

A megkérdezettek körében felmerült, hogy a fenntarthatóság és a környezetbarát közlekedés jegyében a lovasturizmus is egy fejlesztési lehetőség a térségben.

Dél/Dunakanyar mikrotérség

A helyi polgármesterek meglátása alapján a kismencedékben elhelyezkedő települések köré lehetne tanösvényszerű körsétákat létrehozni, amelyet egyénileg vagy vezetett túra keretében szakértővel lehetne bejárni. *“...egy tanösvény a falu körül vagy több kisebb tanösvény, és akkor ott a természeti meg a kulturális meg az egyéb értékeket <lehetne> bemutatni. Lehetne tematikusan, egy ember jön és vezeti, rengeteg állatfajt, növényfajt lehetne bemutatni. Van is alkalmas ember erre a településen, csak még nincs megszervezve, nem találtak ki ennek a módját, meg nincs forrás se rá.”* (P4) A helyiek elmondása szerint ezen a részen a hegységnek több felhagyott bánya található, amelyek biztonságos szakaszait geológiai bemutatóhelyként lehetne használni. *“A geológiai képződmények is fontosak, meg hát a Börzsöny vulkanikus, ilyen <...> geológiai időben történelmi lenyomatunk <a Börzsöny>. Tehát szerintem egy csomó geológiai képződményünk van, csak ezek nincsenek kitüntetett szerepben, de a bányákban, bányáknál biztos be lehet mutatni.”* (P4)

Szokolyán működik a Herbatea Manufaktúra. A helyiek támogatnák, ha a feldolgozás mellett készítenének egy bemutatókertet, amelyet az ide látogatók részére vezetési keretében bemutatnának. Szintén a kismedencék településeinek vezetői említették a környező dombok-rétek, erdei területeken a lovaglás, a lovasturizmus kialakításának lehetőségét.

Közös fejlesztési célok

A természeti értékek megőrzése szempontjából több településen is felmerült a tanösvények létrehozásának gondolata, mely a túrázóknak bemutatja a természeti értéket, de mégsem engedi szabadjára őket a természetben, nehogy kárt tegyenek. *“Azt gondolom, jobb egy irányított útvonalon végigvinni az embereket és bemutatni azt, hogy itt mit nézünk, minthogy szabadjára engedünk mindenkit, megy boldog-boldogtalan és letapossák a védett növényt, meg az értékes élőhelyet tönkreteszik, ahelyett hogy ott beáldoznánk egy kis tanösvényt, ahol kellőképpen be lehetne ezt mutatni nekik.”* (E1) Sokan emlegették, hogy jó lenne tematikus turisztikai útvonalakat, túraköröket kialakítani, amelyeken az információs táblák mellett akár alkalmanként túravezetés is lehetne. *“A ritka védett növényfajok, hát nyilván itt mivel körbeölelnék az erdők, az állatok is fontos lakótársaink, tehát itt simán lehetne tartani olyan vezetett tematikus túrákat, amit egy szakember tart pl. mondjuk egy botanász vagy egy arra szakosodott erdész vagy egy ornitológus.”* (P4) Van olyan település, ahol a civilek foglalkoznak nemcsak a túrakörök kialakításával, hanem azok karbantartásával. *“Ezen kívül vannak a civilek, akik együtt tudnak dolgozni az önkormányzattal, akiknek a környezetvédelem szerepel a feladatai közt, ők ilyen tanösvényeket alakítanak most ki és különböző túraköröket csinálnak, azért hogy be tudják mutatni itt a természeti látnivalókat: Ernő-forrás, Bodzás pihenő stb. illetve ők azok akik a turistajelzésekkel foglalkoznak, azok fel-festésével, karbantartásával, egyebekkel.”* (P11)

A vállalkozásfejlesztés terén vannak olyan ötletek, fejlesztési lehetőségek, amelyek az egész Börzsönyre alkalmazhatóak (pl. vezetett túrával foglalkozó vállalkozás). *“Aminek én látom az életképességét valahogy a turizmushoz kapcsolódó szállás vagy kiszolgáló funkció, ez lehet az is, hogy ilyen foglalkozásokat tart vagy különböző túrákat vezet <valaki>. Azt hozzá kell tenni, max. 4-5 családnál nem tud többet eltartani.”* (P2)

3. ábra Helyi élelmiszer alapanyagokra építő fejlesztési ötletek és gasztroturizmus

Figure 3. Development ideas based on local food ingredients and gastrotourism

	Észak:	
	<ul style="list-style-type: none"> • gyümölcsfeldolgozás minőségi alapanyagokból, • aszaló üzem • kistermelési-értékesítési szövetkezet, • 	
Nyugat:	Közös:	Kelet:
<ul style="list-style-type: none"> • kemencés szolgáltatás, • savanyúságos, pékség, cukrászda kialakítása 	<ul style="list-style-type: none"> • gyógynövény és bogyógyümölcs gyűjtésre alapozott vállalkozás létrehozása, • tájjellegű ételekre épülő gasztroturizmus kialakítása 	<ul style="list-style-type: none"> • helyi tót ételekre épülő gasztroturizmus kialakítása, • vadaspark-húsfeldolgozás fejlesztése, • méhészet fejlesztése
	Dél:	
	<ul style="list-style-type: none"> • helyi sváb ételekre épülő gasztroturizmus kialakítása, • bogyógyümölcs termesztés felélesztése 	

Északi mikrotérség

Honton működik a Kutyori Konyha névre hallgató családi vállalkozás, mely gyümölcsök feldolgozásával foglalkozik. Az interjúalanyok elmondása alapján ennek mintájára több településen létre lehetne hozni ilyen jellegű minőségi gyümölcs feldolgozással foglalkozó vállalkozást. *“Látnék egyébként a gyümölcsfeldolgozásban lehetőséget, nem nagy mennyiségben. Olyan minőségi termékeket lehetne csinálni lekvárból pl. nagyon sokan nem ehetik a bogyósból a magosat, tehát kimagozott lekvár, illetve nagyon sokan küzdenek emésztési problémával: szilvalekvár, szilvoaszörp.”* (P2)

Az aszalásban, az aszalóüzem létrehozásában is látna fejlesztési lehetőséget. *“Aszalásban is lenne lehetőség, akár gyümölcsöt, akár gyógynövényt, a paradicsom nagyon jó aszalva.”* (P2) A Börzsöny településeinek polgármesterei egyetértettek abban, hogy ugyan az ipar biztosan fellendítené a térséget, de egyikük sem szeretné, ha gyárak települnének a falvak határába. A vezetők kisebb vállalkozásokban gondolkodnak, melyek építenek a helyi adottságokra vagy akár a már meglévő cégek összefogásán alapulnak. Sokan a kiút lehetőségét a turizmusban és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatások kialakulásában, fejlődésében látják. Ez a kevésbé fejlett részeken alternatíva lehet, segítheti a fiatalok helyben maradását, amennyiben a megvalósított ötlet működőképes és el tud tartani egy családot. *“Több vállalkozást is el tudnék képzelni, a vendéglátásban van*

még potenciál, illetve ami jó lenne a környéken a mezőgazdasági termékeknek a feldolgozását lenne érdemes egy kicsit fejleszteni, mert alapanyagot adunk el, ami az itteni vállalkozások számára nem jó, tehát kész terméket kellene eladni, egy ilyen gyümölcsfeldolgozó mindenképpen kellene ide a környékre. Egy ilyen kistermelési és értékesítési szövetkezetet el tudnék képzelni valamelyik településen itt a környéken.” (P6)

Keleti mikrotérség

A keleti mikrotérségben működik egy vadaspark, mely húsértékesítéssel, feldolgozott húsáru készítésével is foglalkozik, és egyéb szelíd turizmushoz köthető szolgáltatásokat nyújt. A térségben van elegendő hely még egy vadaspark és húsfeldolgozó létrehozásához, így említésre került, hogy jó volna, ha lenne másik ehhez hasonló turisztikai-gazdasági szolgáltató. *“A nagy erdőterület, a nagy szabad zöld terület a vadasparknak kiválóan kedvez, ha már vadaspark van és az állományt kezelni kell, akkor lehet vadhús feldolgozást csinálni. Ha rengeteg erdő van a környéken, akkor nyilván a méhészet is jövedelmező, hiszen a méhek tudnak begyűjteni.” (P1)*

Nyugati mikrotérség

A Nagybörzsönyben a helyi gasztronómia bemutatására kialakult a kemencés szolgáltatás. A településen minden hétvégén más család van beosztva ügyeletesnek, akik vállalják, hogy a bejelentkezett vendégeknek, illetve a betérőknek helyi ízvilágú lepényeket sütenek kemencében. Bizonyos családoknál lehetőség van bekapcsolódni a sütés előtti folyamatokba is. *“Van egy kemencés szolgáltatásunk, ez úgy működik, hogy szombat, vasárnap beosztunk egy kemencét ügyeletbe és amikor jön az ide látogató, akkor egy kemencét mindig nyitva talál és az süti neki. Az az egész programnak a neve, hogy Börzsönyi lepény és 4 kemence van most ebben a programban benne.” (P3)*

A helyi vállalkozások terén az a vélekedés, hogy minden olyan vállalkozás megtalálja a számítását, amire a turistáknak és a helyieknek igényük van. *“Savanyúságos, kis helyi pék. Meg fogják előbb-utóbb csinálni ezt az emberek. Ön szerint ennek a településnek van szüksége ilyesmire? Nyilván majd a turista el fogja dönteni.” (P3)*

Dél/Dunakanyar mikrotérség

A Dunakanyarban több településnek vannak sváb gyökerei, azonban a helyi vezetők elmondása alapján a sváb kultúra nincs kellően bemutatva. Mivel a települések lakosai mindmáig a gyökerekhez visszanyúlva készítik el ételeiket, ezért javasoljuk ezeket egy helyi erre specializálódott étteremben bemutatni, az alapanyagokat pedig a helyben élő termelők tudnák hozzá részben biztosítani. *“Sváb ételeink vannak, a Dunamenti svábok kultúrkörében ismert fogásokról van itt szó.” (P5)*

A bogyósgyümölcs termesztés egykor virágzott a Dunakanyarban és az egész Börzsöny körül, ma már csak helyenként és csak kis területeken találkozhatunk bogyósgyümölcs ültetvényekkel. Többen is említették, hogy jó lenne a bogyósgyümölcs termesztését újra feléleszteni a térségben. *“Egyre kevésbé számottevő, de még a közelmúltban is meghatározó volt a bogyósgyümölcs termesztés. Országosan ismert a bogyósok közül önálló fajtaként a marosi málna, az ebből készülő minden termék önmagában egy ilyen kuriozitás.”* (P5)

Közös fejlesztési célok

Több településen említették, hogy a csipkebogyó, az erdei gyümölcsök és gyógynövények feldolgozására, bemutatására érdemes lenne egy agrárvállalkozást létrehozni, mert nagyon sok termés marad az erdőben. *“Rengeteg erőforrás lenne, csak ugye azt is látni kell, amíg fölfut egy valamiféle vállalkozás, addig meg kell tudni élni egy bizonyos ideig. Tehát itt pl. éves szinten amennyi csipke ott marad az erdőben, meg az erdő széleken vagy különböző gyógynövények, ... lenne is rá igény és kereslet, csak részint a piachoz való eljutás a távolság miatt nehéz.”* (P2) *“Gyógynövényes, gyűjtőgetéssel kapcsolatos vállalkozás jól jönne.”* (P4)

A Börzsöny nemzetiségi összetétele változó, a Dunakanyarban a svábok, míg az északi, mindinkább a keleti oldalon a palócok vannak többségben. Azok a települések, amelyek rendelkeznek valamilyen nemzetiségi csoporttal, büszkék az identitásukra, ezért a rendezvényeiken megjelennek a helyi speciális ételek. A Dunakanyarban a sváb ételek dominálnak, míg a keleti oldalon a palócos, tót ételek a jellemzőek, így hasonló, de mégis más vonzerővel lehet felruházni a mikrotérségeket, ezáltal erősítve a gasztronómiai vonzerőt. Az interjúalanyaink említették, hogy érdemes lenne a helyi specialitású ételekre alapozni, beépíteni az éttermek étlapjaiba, ezzel serkentve a gasztroturizmust. *“A település rendelkezik tót gyökerekkel. A tót nemzeti ételek, amit megemlítenék, ami minden nagyobb rendezvényünkön <megjelenik>, helyi speciális étel a krumplis lepény.”* (P1)

4. ábra Egyéb, a természeti értékeket vagy azokra irányuló turizmust érintő infrastrukturális fejlesztések (pirossal jelölve a természetre potenciálisan negatív hatással bíró fejlesztéseket)

Figure 4. Other infrastructural developments affecting or directing tourism towards natural values (marked in red for developments with a potential negative impact on nature)

<p><u>Nyugat:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • kenu-kajak kölcsönző helyek létrehozása, • kikötők kialakítása 	<p><u>Észak:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • M2 autóút kiépítése a határig, • szállás és kiszolgáló funkció fejlesztése, • Szondi-kápolna környezetének méltó kialakítása, • lőtér épületéből múzeum és bakancsos szálláshely kialakítása, • elektromos kisbusz vásárlása, • híd megépítése 	<p><u>Kelet:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • helyi fedett piactér kialakítása Nógrádon, • a vár felújítása, • kerékpárkölcsönző a vasútállomásokon, • kerékpárút a vasútállomásról a kirándulóhelyekig, • gyógynövényes fürdőház és strand felújítása
	<p><u>Közös:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • tömegközlekedés javítása (megfizethető, gyors, kényelmes), • úthálózat állapotának javítása, • parkolóhelyek kialakítása, • kerékpárút-hálózat, kölcsönző rendszerrel és szervíz-hálózattal (felvidéki kapcsolatokkal is rendelkező kerékpárút kialakítása, főutak, forgalmas utak mellett önálló kerékpárút kialakítása) • túrakerékpár-úthálózat kialakítása, • esőbeállók, fahidak a patakok fölé, padok, turista utak karbantartása, • környezeti szempontokra nagyobb hangsúlyt fektető kommunális hulladék kezelése 	<p><u>Dél:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • libegő kiépítése, • kalandpark létrehozása, • kikötőhelyek építése, hajózási szolgáltatások bővítése, • a strandok fejlesztése, • szálláshelyek kialakítása a kismedencékben

Északi mikrotérség

A települések polgármesterei, szakemberei megosztottak abban a kérdésben, hogy a térségnek jót vagy rosszat fog-e tenni az M2 autótút megépítése a határig. Van, aki fejlődési lehetőséget, az utazási idő csökkenését, ezáltal a települések "agglomerációs" jellegét és a fiatalok kiköltözési hullámát vizionálják, míg mások aggódnak az élővilágért, az erdők kivágásáért és az Ipoly árterének jelentős természetkárosításáért. Ebben a kérdésben nincsen egyetértés a térség szakemberei és polgármesterei között. *"Akkor fog ez a térség nagyobb lendületet kapni a fejlődésben, ha netalántán felénk hozzák és eléri a határt az autótút, mert akkor gyakorlatilag egy fél órán belül el lehet érni majd a fővárost, ami nagy könnyebbség lenne. Infrastruktúrában nagyon hátul vagyunk, az egyik legfontosabb az lenne, ha a 2-est kihoznák ide, mert akkor kevesebb fiatal menne el, mert el tudná érni a munkahelyét, ami miatt órákat kell utazni és inkább beköltöznek olyan helyre, ahonnan keveset kell utazni, mert utána már adná magát az össze többi dolog."* (P6)

Vannak olyan települések, ahol alig van szálláshely (Hont – 1 db, Drégelypalánk – 5 db), pedig többre lenne igény. Interjúalanyaink véleménye szerint a kiszolgáló funkcióknak csak olyan mértékig szabad fejlődniük, mely még a helyiek részéről megélhetést biztosít a családoknak és nem jár tömegturizmus veszélyével, tehát elbírja a térség az ide érkező látogatókat.

Természetesen a településeknek megvannak a saját elképzeléseik, ötleteik a fejlesztések terén, amelyek sok esetben kapcsolódnak a természethez és a turizmushoz is. Drégelypalánkon a Szondi kápolna az erdőben található, melyhez gyakran szerveznek túrákat, azonban az utóbbi időben az épület és a környezete is romlásnak indult. Ennek a restaurálásával egy sokkal kellemesebb és mindenki számára megfelelő képet nyújtana. Emellett a település határában az erdőben található az egykori lőtér épülete, amelyet szálláshely és kiállítótér funkcióval szeretnének ellátni. *"Most igyekszünk a Szondi kápolna helyét is és környezetét is méltó szintre emelni, mert sajnos az elmúlt években, évtizedekben nagyon elanyagatlanodott. A Szondi kápolnának ...a visszakapcsolása egy hosszútávú célunk, terveink. A Lőtér épülete, ugye itt egy nagy lőtér volt, most már az önkormányzat tulajdonában áll. Csak a források, amik még nem állnak rendelkezésre. Tehát van ötlet, vagyis, terv: a hely szelleme mégis csak ugye a lőtér és a katonaság esetleg egyfajta múzeumot létrehozni, egy részében. Viszont a másik részében ott egy ilyen bakancsos szállás, turista szállót <akarunk megvalósítani>, onnét ilyen tanösvényeket kialakítani a várhoz, vagy a Szondi kápolna helyéhez, esetleg a Tsitári-forráshoz is. Tehát ötlet van, lehetőséget kell még találni rá."* (P7)

Az Ipolyon található hidaknak óriási jelentősége volt a múltban és a jelenben is megkönnyíteni a folyó két partján élők életét. 2023. nyarán adták át a Helembát-Ipolydamásdot összekötő hidat, így a közlekedéssel töltött ideje az itt lakóknak sokkal kevesebb lett. A távlati célok között szerepel, hogy Ipolyhídvég és Drégelypalánk között is megépül a híd, amely nemcsak a munkába járást könnyítené meg, de az előzetes elképzelések alapján az Északi mikrotérségnek jelentősen megnövekedne a turista forgalma is. Érdeemes azt is figyelembe venni, hogy a hídepítéssel az élővilág, főként az

Ipoly-parton fészkelő madárvilág fészkelő- és élőhelye sérülhet. Drégelypalánk szeretne vásárolni egy elektromos kisbuszt, hogy az ide érkező iskolás csoportoknak tartalmaz egy vagy többnapos programot tudjanak biztosítani, mindezt energiahatékony módon. Ennek azonban elengedhetetlen feltétele a híd megépítése. *“A híd, tényleg az a legfontosabb, ...nagyon nagy mértékben a kapcsolatokat is, a turizmust is fel tudná lendíteni. Ha megvan a híd, akkor egy közös pályázatot lehetne csinálni, már terveink vannak, pályázni egy elektromos kisvonatra vagy kisbuszra. Ha jönnek iskolás csoportok, beülnek, átmegyünk Ipolyhídvégre, ott is van sok látnivaló, majd visszamennek a Sáfár-kúthoz, majd elmennek a Szondi kápolna helyéhez, és ezzel felgyorsulna <a látogatás ideje>, mert ezt gyalogosan megtenni több napot is felölelne. Az osztálykirándulásokat ismerjük, hogy azok nem mindig több naposak, de ha reggel ide jönnek és akkor lenne egy ilyen komplett csomag, amit tudnánk adni, ez azért kibővítené a repertoárunkat és szerintem nagyon pozitív hatással lenne <a térségre>, valamint a környezettudatosságot is tudnánk az elektromos járművekkel reklámozni, ami hát a fiataloknál fontos, hogy környezettudatosságra neveljük őket.”* (P7)

Keleti mikrotérség

Helyi termékekre épülő piac a Börzsöny hegységben csak néhány településen van (pl. Nagymaros, Szob, Nógrád). Ezek a termelői piacok szabadtéren találhatóak, kivéve a szobit, ezért ezek csak időszakosan az időjárási körülményekhez igazodva tudnak működni. Nógrád településen a helyiek nagy álma, hogy egy fedett piactér kerüljön kialakításra, mely biztosítja az állandóságot, a megfelelő higiéniai és kirakodási körülményeket a termelőknek és a vásárlóknak egyaránt. *“Van nekünk egy kézműves és termelői piacunk, amit havonta egyszer rendezünk és nagyon sikeres, helyi és környékbeli termelőket szoktunk meghívni, akik a portékáikat tudják értékesíteni. Szeretik nagyon, jómagam is vásárló, törzsvásárló vagyok náluk. Majd szeretnék egy pályázat során egy kicsit modernebb, több szolgáltatást nyújtó piacteret kialakítani, kialakíttatni.”* (P1) Az állandó piac kialakítása mellett a település legfontosabb értéke a vár, amely erősen felújításra szorul.

A kerékpárút megléte egy sarkalatos kérdés az egész Börzsöny körül, kivéve a Dunakanyart, ahol már rendelkezésre áll, és sokan használják is. A mikrotérségekben kisebb kerékpárút szakaszok léteznek, de elengedhetetlen lenne egy Börzsöny kerékpárút-hálózat. Ezenfelül a településeknek vannak kreatív ötleteik, amelyek megfontolandóak lehetnek más térségek számára is. Az egyik ilyen ötlet, hogy a vasútállomáson legyen kerékpárkölcsonzó opció, hogy ne gyalog kelljen eljutni a kirándulás kiindulópontjáig. Ehhez a fejlesztéshez elengedhetetlen a kerékpárút megléte a vasútállomástól a kirándulás kiinduló helyszínéig. *“Legyenek kerékpárkölcsonzók a vasútállomásokon, legyen meg az az útvonalhálózat, hogy el tud jönni kerékpárral a vasúttól a kirándulás helyszínéig vagy a kirándulás kiindulópontjáig.”* (TU1)

Diósjenőn egy régóta tervezett fejlesztés megvalósulása van folyamatban. A településen régen működött egy strand, mely bezárásra került. A település jelenlegi vezetése turisztikai attrakcióként gondol a strand restaurálására, melynek időszakos mivoltát egy helyi gyógynövényfőzetekre épülő fürdőház megépítésével egészítették ki, hogy egész évben kikapcsolódást, turisztikai potenciált tudjon nyújtani az ide érkezőknek.

“Egyértelműen közmunkára alapuló projektről van szó, ami összeköttetésben van Diósjenő turisztikai fejlesztésével, hiszen nyertünk gazdasági felzárkóztató programban egy fürdőház és egyéb turisztikai attrakciók létrehozására <forrást>. Itt most a fürdőházon van a hangsúly, ahol is attrakciónak azt szánjuk, hogy gyógynövényfőzetekben lehet fürödni. Levendula, izsóp, kakukkfű és zsálya termesztésbe fogtunk. Erre alapozva tudtuk megteremteni azt, hogy legyen ez a fürdőház, a fürdőházra alapozva tudtunk pályázni a strand rehabilitációjára, mert az egy területen van, tehát nagyon fontos az, hogy ilyen szervesen egymásra épülő programrészekről legyen szó és ugye ebben hosszú távon is foglalkoztathatók <az emberek>. A fürdőház az üzemeelni fog gyakorlatilag egész évben. Még egy strand, meg szezonális.” (P8)

Nyugati mikrotérség

A helyiek elmondása alapján az Ipoly egyre vonzóbb a kenusok, kajakosok körében, azonban a megfelelő kikötő helyek és kölcsönző helyek hiányában nem teljesértékű ez a szolgáltatás. A vízi eszközök bérlő helyeinek kialakítása mellett a transzfer szolgáltatás létrehozása is elengedhetetlen az Ipoly mentén. Javasolták azt is, hogy a folyóparton kihelyezésre kerülhetnének információs táblák, melyeket a kenusok meg tudnának tekinteni evezés közben ilyen tanösvény jelleggel, miközben egy kicsit megpihennének.

Dél/Dunakanyar mikrotérség

Az infrastrukturális fejlesztések között több egyedi, településre jellemző ötlet megjelent (pl. kalandpark, libegő). Valószínűsíthetően ezek a projektek károsítanák a természetet annak ellenére, hogy sok embert vonzanának, tehát turisztikailag egy megtérülő befektetés lehetne. *“Valami hiányzik nekem. Lehetne itt is egy libegő, Hideg-hegyről le vagy egy kalandpark valamelyik részen, nekünk is kellene egyre több olyan jellegű dolgot nyújtunk, ami ilyen különlegesség, attrakció.” (P10)*

A helyiek javaslata alapján a Duna menti településeken szükséges lenne még kikötőhelyek kialakítására és a hajózási szolgáltatások megújítására, kiterjesztésére. Emellett a strandok fejlesztése szinte minden településen felmerült, mint lehetőség. Míg a Dunakanyar településein rengeteg szálláshely található, addig a kismédencék falvai a szálláshelyek alacsony számával küzdenek, mely így egy fejlesztési lehetőséget nyújt azoknak, akik a turizmusban, a szálláshelyek kialakításában találhatnak potenciált.

Közös fejlesztési célok

Az infrastruktúra terén több fejlesztési lehetőség is akad (pl. útminőség javítása, tömegközlekedési járatsűrűség növelése), azonban itt sem szabad elfelejteni a természetről, annak megóvásáról. *“Hát én két dolgot látnék, ami nagyon fontos lenne, egyik, hogy javítani az elérhetőséget, tehát az út minőséget. A térségből gyorsan ki-be lehessen jutni, akár tömegközlekedéssel.” (P2)* *“Tömegközlekedés javítása, megfizethető, gyors, tiszta, kényelmes tömegközlekedés, mert az az alapja mindennek, hogy eljut <az ember> dolgozni, szórakozni,*

pihenni, vásárolni, kapcsolatokat tartani. A közlekedés mindennek az alapja, ha az jó, akkor minden jobban működik, ha az pocsék, akkor minden sokkal nehezebben működik.” (TV1)

A helyiek elmondása alapján a Börzsönybe a turisták nagy része autóval érkezik, a tömegesen érkező autók számára érdemes lenne több helyen parkoló pontokat kialakítani és egyben a tömegközlekedést is fejleszteni azáltal, hogy ezekről a pontokról sűrűbben indítanak járatokat a kedvelt kirándulási helyek kiindulópontjához. Emellett a helyiekben az is felmerült, hogy egy önálló kerékpárutat kellene kialakítani, amely leválasztaná a főútvonalról a kerékpárral közlekedőket. *“Egyértelmű az autók számának növekedése, ebből következően az autóforgalom növekedése, parkolók iránti folyamatosan növekvő igény. Tulajdonképpen az aktív sportolók száma is folyamatosan emelkedik. Mind a vízi, mind a szárazföldi infrastruktúra fejlesztés megemlíthető, kerékpárutak építése iránti igény, kikötőhelyek.” (P5)*

A kerékpárút-hálózat fejlesztésével kapcsolatban többféle lehetőség felmerült a térségben, amelyek közül az első és legfontosabb a Börzsöny körül egy egységes kerékpárút hálózat kialakítása szervíz helyekkel és ehhez kapcsolódó szolgáltató egységekkel. Felmerült még a túrakerékpár-úthálózat kiépítése és a kerékpárút kiépítése és összekötése a felvidéki kerékpárutakkal is. *“Legyen egy térségi kerékpárút hálózat egy olyan kerékpárkölcsonzó rendszerrel, ahol a helyi szolgáltatások bekapcsolódnak, ahol a helyi vendéglátókkal is ezt egyeztetik, ahol tényleg olyan műszaki tartalom van, meg egy olyan marketing van mögé rakva, hogy az a szolgáltató el tudja tartani például a kerékpárszervízt is.” (TU1)*

Az infrastruktúrához tartozik az is, hogy a kirándulóhelyekhez kapcsolódó minimális “kényelmi” szolgáltatások megfelelő állapotban legyenek, ehhez kapcsolódóan merült fel egy nagyon jó ötlet, hogy valakinek rendben kellene tartani az erdőben található padokat, hidakat stb. *“Nagyon örülök, hogy nem egy olyan közegben élünk, mint egy parkerdő, tehát a Börzsönynek a vadregényessége megmaradt, ez is biztos, hogy szándékos, de ezzel együtt szükség lenne arra, hogy azok a minimális kiszolgáló egységek, szolgáltatások meglegyenek itt is, ami más erdőterületeken megtalálható, itt nem erdei iskolákra gondolok, de nagyon jó lenne, ha tudna működni most is egy ilyen mókus örsnek nevezett csapat akik arról tudnak gondoskodni, hogy legyen esőbeálló, legyen a patakon híd, meglegyenek javítva a fapadok itt-ott-amott elvélve a turistautak mentén.” (P11)*

Zárszóként egy fontos szempontot tartalmazó idézetet mutatunk be, mely a 4 évszakos turizmus megvalósítására alapoz, amely minden térségnek fontos, még akkor is ha nem mindenhol került ilyen explicit módon megfogalmazásra. *“A végső szemlélet, hogy egy 4 évszakos turizmust szeretnénk működtetni és jó irányba megyünk, jók a jelek. Jó az összefogás kistérségi szinten is. Aki látja azt a fajta hajtást az egész dologban, hogy őneki miért is lenne ez jó vagy miért kellene ebben részt vennie, akkor ebből biztosan csak előnyt tud kovácsolni. Tehát ezek az önkormányzatok, akik ebben a dologban részt vesznek, meg partnerek rövid távon, hosszútávon mindenki csak nyertese tud lenni a dolognak, de kitartó munka kell hozzá az biztos. Ide kell hoznia a látogatót, az idegent és valós tartalmat kell neki adni, hogy ne csalódva menjen el.” (P3)*

Megvitatás

Az általunk lehatárolt térségek részben átfednek a Börzsöny-Dunakanyar Térségi Aktív Turisztikai Stratégia cselekvési tervében (továbbiakban: Cselekvési Terv) (Kukely *et al.* 2021b) lehatárolt térségekkel azzal a különbséggel, hogy ők a Naszályt egy külön egységnek veszik, amit mi jelen kutatásban nem vizsgáltunk. Az Alsó-Ipoly-mente és a Dunakanyar szintén külön egységet képvisel, míg ők a Börzsöny többi részét egyben kezelik, amit mi a kutatás során északi és keleti részre választottunk szét.

Eredményeink azt mutatták, hogy a térségben élő turisztikai és természetvédelmi szakemberek tapasztalatai alapján a Börzsönnyt, mint hegységet minden egyéb adminisztratív lehatárolás figyelmen kívül hagyásával egy fejlesztési régióként kellene kezelni, azokat a fejlesztési elképzeléseket, melyek az egész hegységre kiterjedten alkalmazhatóak, azt globálisan kell megközelíteni. A kutatásból azonban az is kiderül, hogy a polgármesterek kisebb mikrotérségekben gondolkodnak a fejlesztések szempontjából, és az eltérő fejlettségi szintek alapján ezeknek a mikrotérségeknek különböző fejlesztésekre van szükségük. Erre a megállapításra jutottak a Cselekvési Tervben is, ők egy specializálódást egy munkamegosztást javasolnak a térségek között.

Interjúink alapján a Börzsöny helyi érintett csoportjai számára közös értéket jelent az erdős táj a kapcsolódó fajokkal, a víz jelenléte és a kis vizes élőhelyek, de a tiszta levegő is. Hasonló, természethez köthető értékeket tartanak fontosnak az ide látogató turisták is a korábbi kérdőíves felmérések alapján (Benkhard és Csákvári 2019; Havel *et al.* 2022).

A természeti és táji érték bemutatását szolgáló és természeti értékekre épülő turisztikai fejlesztési ötletek között több szelíd turizmushoz köthető elképzelés is szerepelt. Az interjúalanyaink többször említették a különböző tematikus sétaútvonalak, túraútvonalak, tanösvények kialakítását, ehhez kapcsolódóan pihenőhelyek, kilátók létrehozását, illetve olyan vállalkozások létrejöttét, melyek túravezetéssel foglalkoznak. Ezek fontosságát a turisták körében végzett felmérésünk is megerősíti (Havel *et al.* 2022). A Cselekvési Terv a vonzerőfejlesztés és az infrastruktúra fejlesztése részében is megjelennek az interjúalanyok által említett fejlesztési ötletek és ezeket részletesen ki is fejtik.

A helyi élelmiszer alapanyagokra építő fejlesztési ötletek és gasztroturizmus terén határozott elképzelései vannak a Börzsöny lakóinak. A Dunakanyarban szorgalmazzák a bogyógyümölcs termesztés újbóli felélesztését, míg az északi mikrotérségben a gyümölcsfeldolgozásban látnának perspektívát és az aszalóüzem ötlete is felmerült. Ezeknek az ötleteknek az összefogására megemlítették a kistermelési-értékesítési lánc kialakítását. Számos vállalkozás ötlete felmerült, mint a gyógynövényekre és bogyógyümölcsökre alapozott feldolgozó üzem létrehozása vagy a gasztroturizmusban a helyi jellegzetes ételekre és alapanyagokra építő éttermek megvalósítása. A Cselekvési Terv a gasztroturizmust, melynek elemei a térség szereplőivel folytatott interjúk során világosan kirajzolódtak, nem tartalmazza, csak a vendéglátóipari egységek fejlesztését. Az interjúk készítése óta eltelt időben több helyi élelmiszer alapanyagra épülő vállalkozás kezdte meg működését pl. a Pallagvölgyi biokert, amely zöldségdoboz rendszert is működtet (<http2>).

Több mikrotérségben említették a szálláshely és szolgáltatásfejlesztést (pl. Drégelypalánk, ahol az egykori lőtér épületét szeretnék múzeummá és szálláshellyé alakítani). A Börzsöny-Duna-Ipoly Vidékfejlesztési Egyesület Helyi Fejlesztési Stratégia 2023-2027 (továbbiakban: Helyi Fejlesztési Stratégia) a turizmus fejlesztését a magántőkére, a helyi, illetve betelepülő vállalkozásokra „hárítja”, a turizmus fejlesztése kapcsán a működő turisztikai szállások fejlesztését nevesíti, desztinációs helyek fejlesztése nem jelenik meg benne. A helyiek számos esetben a tömegközlekedés fejlesztését, az utak javítását, parkolóhelyek kialakítását említették, mint legfontosabb infrastrukturális fejlesztési lehetőségeket, ezek szinte mindegyike megjelenik a Cselekvési Tervben is. A kerékpárutak és ahhoz kapcsolódó mindennemű infrastruktúra kiépítésére számos ötlet felmerült az interjúk során (pl. kölcsönző rendszer kiépítése, túra kerékpárút-hálózat kiépítése, összeköttetés a felvidéki oldallal). A Dunakanyar kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról, valamint a térségben megvalósítandó egyes fejlesztésekről szóló 1550/2017. (VIII. 18.) Korm. határozatban a börzsönyi településeket érintő fejlesztések a hálózatos szemléletű turisztikai fejlesztéseket jelentik. A Börzsöny egészére vonatkozó fejlesztési témák (kerékpárút fejlesztések, komplex turisztikai fejlesztések, termék összekapcsolások) nagyvonalakban megfelelnek az interjúkból is megismert igényekkel, ötletekkel. Az Ipoly és a Duna mentén elhelyezkedő települések sok esetben említették a vízi turizmus kiépítésének lehetőségét és erre már kisebb kezdeményezések is vannak, a Cselekvési Tervben a Dunakanyart, mint az egynapos vizitúrák helyszínét említik a szerzők, és kiemelik az Ipoly menti vízi és kerékpáros-túrákat is.

Az interjúkban több olyan infrastrukturális fejlesztési ötlet is megjelent, amely ugyan az elérhetőséget javítja (M2-es út, híd építése) vagy gazdagabb élményeket jelent az odalátogatóknak (libegő, kalandpark), de a tömegturizmus kialakulását segítheti, fokozottabb környezeti terhelést jelent, és a természeti értékek degradációjához vezethet. A tömegturizmus és az infrastrukturális fejlesztések negatív környezeti hatásait védett területeken több szerző említi (Belsoy et al. 2012, Mandić 2020). A helyiek javasolták a sok gépjármű csökkentésére a parkolópontok kialakítását, mely a Cselekvési Tervben is megfogalmazásra került. A Cselekvési Terv a Dunakanyar esetében megemlíti, hogy a közlekedési problémák rendezése elengedhetetlen, hiszen ez az alapja a turizmus továbbfejlődésének, illetve arra is kitér, hogy az ide érkező látogatókat a belső-börzsönyi területek felé kellene orientálni, de konkrétan a tömegturizmust nem említi. A Cselekvési Terv kitér a különböző közlekedésfejlesztési és vonzerőfejlesztési lehetőségekre, de azok lehetséges negatív hatásaira nem utal. A potenciális negatív hatások miatt ezeket a fejlesztéseket érdemes átgondolni, illetve alternatív, fenntartható megoldásokat keresni. Ha mégis a megvalósítás mellett döntenek, akkor pedig a negatív hatások megelőzésére és csökkentésére hangsúlyt kellene fektetni már a tervezési szakaszban. A fejlesztések mellett fontos lenne a Börzsöny látogatómentjét is kialakítani, ahogy erre Halasi-Kovácsné Benkhard (2018) és Benkhard *et al.* (2018) is felhívta a figyelmet.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani az interjúkban részt vevő természetvédelmi, erdészeti, turisztikai szakembereknek, valamint a polgármestereknek.

Irodalom

- Arany I., Czúcz B., Kalóczkai Á., Kelemen A. M., Kelemen K., Papp J., Papp T., Szabó L., Vári Á., Zólyomi Á. 2017: Mennyit érnek a természet ajándékai? – A Nyárad és Kis-Küküllő menti Natura 2000 területek ökoszisztéma szolgáltatás kutatásának összefoglaló tanulmánya. Marosvásárhely, Románia, p. 74.
- Belsoy, J., Korir, J., Yego, J. 2012: Environmental impacts of tourism in protected areas. *Journal of Environment and Earth Science* 2(10): 64–73.
- Benkhard, B., Előd, R., Mártonné, E. K. 2018: Restrictions or possibilities?: Visitor management in the Börzsöny landscape unit of Danube-Ipoly National Park (Hungary). *Turizam* 22(3): 84–94. DOI: <https://doi.org/10.5937/turizam22-18798>
- Bálint J., Bálint A., Fazekas Zs., Komárominé Holló M., Korenyákné Juhász M. 2007: Innováció, kreativitás, térségi sors és pozitív visszacsatolás a vidékfejlesztésben. Munkabeszámoló. OTKA. p. 12.
- Becse A., Mezősi G., Ádám L., Juhász Á., Marosi S., Somogyi S., Szilárd J., Ambrózy P., Konkolyné Bihari Z., Király G., Molnár Zs., Bölöni J., Csiky J., Vojtkó A., Rajkai K., Tóth G., Tiner T., Dövényi Z., Michalkó G., Keresztesi Z., Dövényi Z. 2010 (szerk.): Magyarország kistájainak katasztere – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, p. 664–673.
- Csorba P. 2021: Börzsöny. In: Csorba, P. (szerk.): Magyarország kistájai. Meridián Alapítvány, Debrecen, pp. 320–321.
- Farkas T. 2002: Vidékfejlesztés a fejlődéelméletek és a fejlesztési koncepciók tükrében. *Tér és Társadalom* 16(1): 41–57. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.16.1.836>
- Filepné Kovács K. 2016: Ökoszisztéma-szolgáltatások és tájfunkció-elemzés a térségi jövőképzésben. In: Horváth G. (szerk.): Tájhasználat és tájvédelem – kihívások és lehetőségek. VI. Magyar Tájökológiai Konferencia előadásai. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, pp. 25–33.
- Füri A. 2019: Ahol a cincérek élnek - a Duna-Ipoly Nemzeti Park. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj a Börzsöny. Ipoly Erdő Zrt, Balassagyarmat, pp. 533–541.
- Gonda T., Angler K., Csóka L. 2021: A helyi termékek turizmusban betöltött szerepe. *Marketing és Menedzsment* 55(4): 39–49. DOI: <https://doi.org/10.15170/MM.2021.55.04.04>
- Halasi-Kovácsné Benkhard B. R. 2018: Látogatómonitoring és látogatómenedzsment-vizsgálatok a Központi-Börzsöny területén. Egyetemi doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem, Természettudományi és Informatikai Doktori Iskola, Földtudományi Doktori Iskola, Debrecen, p. 149.
- Havel A., Saláta D., Halász G., Orosz Gy., Tormáné Kovács E. 2022: *A kirándulás, mint kulturális ökoszisztéma-szolgáltatás a Börzsönybe látogatók körében végzett kérdőíves felmérés alapján*. *Természetvédelmi Közlemények* 28: 48–73. DOI: <https://doi.org/10.20332/tvk-jnatconserv.2022.28.48>
- Héra G., Ligeti Gy. 2010: Módszertan – Bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába. Osiris Kiadó, Budapest, p. 371.
- Horváth F., Bölöni J. 2002: Az erdőrezervátumok kutatásszempontrú besorolása és rövid jellemzése 1999-ben. In: Horváth F., Borhidi A. (szerk.): A hazai erdőrezervátum-kutatás célja, stratégiája és módszerei. Természetbúvár Kiadó, Budapest, pp. 276–287.
- Kelemen E., Pataki Gy. 2014: Bevezetés. In: Kelemen E., Pataki Gy. (szerk.): Ökoszisztéma szolgáltatások: A természet- és társadalomtudományok metszéspontjában. Budapest, Gödöllő. pp. 5–13.

- Kertész Z. I. 2019: Bakancsosok, turisták – A turistaság és a téli sportok története a Börzsönyben. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj a Börzsöny. Ipoly Erdő Zrt, Balassagyarmat, pp. 483–501.
- Koczó J. 2013: Börzsöny anyánk, Ipoly apánk. A határvidék környezet-, gazdálkodás- és életmód története. Vámosmikola, Polski Fiat 125p Klub. p. 401.
- Kovács E., Kelemen E., Pataki Gy. 2011: Ökoszisztéma-szolgáltatások a tudományterületek és a szakpolitikák metszéspontjaiban. Természetvédelmi Közlemények 17: 1–11.
- Kovács E., Kelemen E., Czúcz B. 2014: A természettől a jóllétig: az ökoszisztéma szolgáltatások természet- és társadalomtudományi meghatározottsága. In: Kelemen E., Pataki Gy. (szerk.): Ökoszisztéma szolgáltatások a természet- és társadalomtudományok metszéspontjában. Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet, Environmental Social Science Research Group (ESSRG), Gödöllő-Budapest, pp. 15–34.
- Kukely Gy., Rác A., Bárdi Á., Fehér B., Varga Gy., Dobozi E., Zábrádi Zs. 2021A: Börzsöny – Dunakanyar térségi aktív turisztikai stratégia: térségi helyzetfelmérés és értékelés. MEGÉRTI -Magyar Energetikai Gazdaságtervező és Értékelő Tanácsadó Iroda Kft., p. 60.
- Kukely Gy., Rác A., Bárdi Á., Fehér B., Varga Gy., Dobozi E., Zábrádi Zs. 2021B: Börzsöny – Dunakanyar térségi aktív turisztikai stratégia: cselekvési terv és projektervek. MEGÉRTI - Magyar Energetikai Gazdaságtervező és Értékelő Tanácsadó Iroda Kft., p. 77.
- Kulcsár L. 1998: Vidékfejlesztés és vidékpolitika Magyarországon. A falu 13(2): 5–15.
- Lengyel L. Z. 2019: Kisvasutak nyomában. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj a Börzsöny. Ipoly Erdő Zrt, Balassagyarmat, pp. 469-481.
- Mandić, A. (2020). Structuring challenges of sustainable tourism development in protected natural areas with driving force–pressure–state–impact–response (DPSIR) framework. *Environment Systems and Decisions* 40(4): 560–576. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10669-020-09759-y>
- MEA – Millennium Ecosystem Assessment (2005) Ecosystem and Human Well-being: Synthesis. World Resource Institute, Washington D.C., pp. 137.
- Monspart-Molnár Zs., Pécsi Zs., Vágány Z. 2015: Tájhoz kötődő értékek közösségi gyűjtése. Módszertani kézikönyv Herman Ottó Intézet, Budapest, p. 107.
- MTÜ (Magyar Turisztikai Ügynökség) 2021: Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 – Turizmus 2.0. Budapest, p. 542.
- Nagy L. 2019: Hóviharoktól a zivatarokig – A Börzsöny klíma képei. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj a Börzsöny. Ipoly Erdő Zrt, Balassagyarmat, pp. 97–109.
- Newing H., Eagle C.M., Puri R., Watson C.W. 2011: Conducting research in conservation – A social science perspective. Routledge, New York, p. 376 DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203846452>
- OECD (2001): Territorial Outlook, OECD Publications Service, Paris.
- Oláh M. (szerk.) 2017: A területi tőke és magyarországi dimenziói, NYICITA Alapítvány
- Orosz Gy., Barczy A. 2019: Természeti adottságok szerepe a területfejlesztésben a komplex programmal fejlesztendő magyarországi járások esetében *Tájökológiai Lapok* 17(2): 209–218. DOI: <https://doi.org/10.56617/tl.3518>
- Orosz Gy. 2020: Természeti potenciálok térségi használatának vizsgálata és a területi kohézió. Szent István Egyetem, Környezettudományi Doktori Iskola, Gödöllő, p. 188.
- Patton, M. Q. 2002: *Qualitative Research and Evaluation Methods*. Sage Publications, London, p. 598.
- Rechnitzer J., Smaho M. 2011: *Területi politika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Ruff J., Standovár T. 2019: A természetesség jegyében, mégis gazdaságosan – folyamatos erdőborítás üzemi léptékben. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj a Börzsöny. Ipoly Erdő Zrt, Balassagyarmat, pp. 579-591.

- Stimson R. J., Stough R. R., Nijkamp P. 2011: Endogenous Regional Development. In: Stimson, R. J., Stough, R. R., Nijkamp, P. (eds.): Endogenous Regional Development: Perspectives, Measurement and Empirical Investigation, Edward Elgar Publisher, Cheltenham, UK, pp. 1-19. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781849804783.00006>
- Szeberényi J. 2019: Egy roncsvulkán világa – A Börzsönyi tájak. In: Bartha D., Nagy L., Oroszi S. (szerk.): Vadregényes erdőtáj a Börzsöny. Ipoly Erdő Zrt, Balassagyarmat, pp. 63–86.
- Szóllósi L., Szűcs I., Molnár Sz., Ladányi K. 2014: A helyi kézműves termék-előállítás és -forgalmazás során felmerülő együttműködés lehetőségeinek egyes kiemelt turisztikai vonzerővel rendelkező Erdélyi településeken. Journal of Central European Green Innovation 2(3): 111–134.
- Varga A., Bajomi B. 2021: A természetvédelemben fontos szerepük van az őslakosoknak és a helyieknek. National Geographic Magyarország 5: 7

Hivatkozott jogszabályok:

- 1550/2017. (VIII. 18.) Korm. határozat a Dunakanyar kiemelt turisztikai fejlesztési térség meghatározásáról, valamint a térségben megvalósítandó egyes fejlesztésekről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A17H1550.KOR&txtreferer=00000001.txt>
- 429/2020. (IX.14.) Korm. rendelet a turisztikai térségek meghatározásáról <https://njt.hu/jogszabaly/2020-429-20-22>

Internetes források

- http1: <https://ilovedunakanyar.hu/> (letöltés dátuma: 2023.11.07)
- http2: <https://pallagvolgy.wordpress.com/> (letöltés dátuma: 2023.11.07)

Links Between the Natural Assets and Development Potential of Börzsöny

A. HAVEL^{1,2}, D. SALÁTA¹, G. HALÁSZ^{1,2}, GY. OROSZ¹, E. TORMÁNÉ KOVÁCS¹

¹Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Environmental Doctoral School,
Páter Károly u. 1., 2100 Gödöllő, Hungary

²Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Institute for Wildlife Management and Nature Conservation, Department of Nature Conservation and Landscape Management,
Páter Károly u. 1., 2100 Gödöllő, Hungary,
e-mail: alexandra.havel28@gmail.com

Keywords: Börzsöny mountain, interviews, nature, tourism, local products and services, infrastructure development

Abstract: The extent to which local stakeholders can build on natural values in the development of a region can play a major role in the development of small areas rich in natural assets. The main objective of this article is to gather information on what local stakeholder groups in Börzsöny see as the natural values and development opportunities in their area (for the whole Börzsöny and its four sub-regions). Semi-structured interviews were conducted with tourism, nature conservation and forestry professionals and mayors of the Börzsöny mountain region and were analysed using qualitative content analysis. The interviewees mentioned a number of nature related values specific to their close surroundings and general nature-related values for the Börzsöny as a whole. Many of the ideas for development based on natural and landscape values were related to tourism (e.g. nature educational trails, canoeing, the use of local food raw materials (e.g. gastrotourism based on local traditional dishes) and infrastructure development (e.g. extension of the bicycle path network with service points). Our results show that there are many unexploited natural values in Börzsöny that can be used as a basis for development and that there are also ideas for infrastructure development to be implemented. Some of these are already included in the development plans for the region. However, in the case of infrastructure development, there is also a demand for development (e.g. M2 road) which, while improving accessibility, could also lead to the growth of mass tourism and thus jeopardise the status of the natural values. In order to avoid negative impacts, it is recommended that these developments are carefully planned and visitor management is also developed.

*A műre a Creative Commons4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:
CC-BY-NC-ND-4.0.*

*This work is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.*

